

(Nefsi Temizleme ve Arındırma (Tezkiye

<"xml encoding="UTF-8?">

Bu merhalede üç şeyi yapmak zorundayız:

a) Nefsi bâtil inançlardan, yanlış düşüncelerden ve hurafelerden arındırma.

b) Nefsi, rezaletlerden ve çirkin ahlâktan arındırma.

c) Günahları terk etme.

Bâtıl inançlar ve hurafeler cehalet, dalalet ve sapıklıktır. Bunlar, nefsi karanlığa bürüyüp tekamülün, kurbun ve Allah'a yakınlığın doğru yolundan saptırır. Bâtıl inançlara sahip olan kimseler hidayet yolunu tanımaz, dalalet ve sapıklık vadilerinde sürünüp dururlar.

Onlar kesinlikle hedefe ulaşamazlar. Karanlık olan bir kalp mukaddes ilâhî nurların parlayış noktası olabilir mi?!

Yine çirkin ahlâk, hayvanî meleke ve huyları güçlendirip insan ruhunu yavaş yavaş inziva ve mahvoluşa sürükler. Böyle bir kişi, tekamül ve Allah'a yakınlık hedefine ulaşamaz. Keza günah işlemek nefsi karartır ve bulanıklaştırır, tekamülden ve Allah'a yakınlık (kurb) doğrultusundan saptırıp uzaklaştırır. Böyle bir kimse de nihaî hedefe ulaşamaz.

Bundan dolayı nefsi arındırmak bizim için hayatî bir mesele olup özel bir öneme sahiptir. Öyleyse önce çirkin ahlâkı ve günahları tanımalı ve daha sonra da amel aşamasına geçerek nefsimizi onlardan temizlemeliyiz.

Ne mutlu ki çirkin ahlâk ve günahları tanıma konusunda herhangi bir problemimiz yoktur; zira nefislerin tabipleri ve insanı tanıyan kutlu kişiler yani Peygamberler ve pak İmamlar (a.s) çirkin ahlâkı bizlere iyice tanıtmış, tedavi etmenin yolunu da açıklamışlardır; günahları saymış ve onları terk etmenin yollarını bizlere öğretmişlerdir.

Hepimiz kötü ahlâkı tanıyor ve onun çirkinliğini biliyoruz. Biz biliyoruz ki, nifak, kibir, kıskançlık, kin beslemek, dedikodu etmek, ihanet, bencillik, kendini beğenmek, başkalarını çekiştirmek, iftira, öfke, ağzı bozukluk, kabalık, zulmetmek, güvensizlik, korku,

cimrilik, hırs, başkalarında kusur aramak, yalan konuşmak, dünya tutkusu, makam ve mevki tutkusu, riya ve gösteriş yapmak, dolandırıcılık, hile, suizan, katı kalplilik, serkeşlik, nefis zaafı ve benzeri diğer sıfatlar bunların başlıcaları olup, kötü ve çirkin özelliklerdir.

Bu sıfatların çirkinliğini fıtraten idrak edebildiğimiz gibi, yüzlerce ayet ve binlerce hadis de bu sıfatların kötü ve çirkin oluşuna tanıklık etmektedir. Bütün haramlar ve günahlar, Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde açıklanmış ve onların cezalarına da işaret edilmiştir ki, biz genel olarak onların hepsini bilmekteyiz.

Bundan dolayı, ahlâksızlığı, küçük ve büyük günahları tanımak açısından herhangi bir sıkıntımız yoktur. Fakat diğer taraftan da çoğunlukla şeytan ve nefis-i emmarenin tutsağıyız ve nefsimizi günah ve çirkin ahlâktan arındırma konusunda başarılı olamıyoruz; bir çare bulmamız gereken asıl sorununuz da bundan ibarettir.

Bunun en önemli nedeni iki şeydir: Biri nefsimizde olan ahlâkî hastalıklarımızı tanımamamız ve hasta olduğumuzu itiraf etmememizdir; diğeri ise ahlâkî hastalıkları küçümsememiz, onların acı ve kötü akıbetlerinden gâfil olmamız, dolayısıyla onları tedavi ve bertaraf etmeye gayret göstermememizdir. Bu iki etken nefsimizi ıslah edip arındırmaktan bizi gâfil etmiştir. Bu konu üzerinde durup buna bir çare bulmak zorundayız.

Hastalıklardan Gâfil Olmak

Genel olarak ahlâkî hastalıkları tanımakta ve onların çirkinliğini bilmekteyiz. Ancak bizim bu bilincimiz başkaları hakkındadır kendi hakkımızda böyle bir bilince sahip değiliz.

Başkalarında kötü bir ahlâk veya çirkin bir davranış gördüğümüzde onun çirkinliğini idrak etmekteyiz oysa, o çirkin özellik hatta ondan daha kötüsü, kendimizde de olduğu halde ona hiç dikkat etmemiş olabiliriz.

Örneğin başkalarının haklarını çiğnemeyi kötü görüyor ve başkalarının hakkını çiğneyen kimseden nefret ediyoruz; oysa kendimiz de başkalarının hakkını çiğnediğimiz halde bunun farkına varmayabiliyoruz.

Kendi yaptığımız işi kesinlikle kötü saymıyor ve çoğu zaman onu kendimiz için ahlâkî değeri olan bir amel olarak gösteriyor ve böylece nefsimizi ikna ediyoruz. Diğer çirkin sıfatlar da böyledir.

Dolayısıyla hiçbir zaman kendimizi ıslah etmeyi aklımızdan bile geçirmiyoruz; zira hasta olan bir kimse hasta olduğunun farkına varmazsa kendini tedavi etmeyi aklından bile geçirmez. Biz de kendimizi hasta görmediğimiz gibi onu tedavi etmeyi de düşünmüyoruz.

Nitekim asıl problemimiz de budur! Dolayısıyla, eğer kendi saadetimizi düşünüyorsak, bize yönelik olan bu problemi halletmek için çaba harcamalı ve mümkün olan her vesileyle nefsânî hastalıklarımızın çeşitlerini tanımak ve teşhis etmek için gayret göstermeliyiz.

Nefsin Hastalıklarını Teşhis Etmenin Yolları

Burada, çeşitli nefsânî hastalıkları tanımakta yararlanacağımız yol ve vesilelere değinmemiz gerekecek:

1- Akıl Güçlendirme

İnsanı diğer yaratıklardan ayıran onun yüce ve melekûtî mertebesi, varlığının en mükemmel noktasıdır ki bu derece Kur'ân-ı Kerim'de ve rivayetlerde; ruh, nefis, kalp ve akıl gibi çeşitli adlarla adlandırılmaktadır.

Bunların hepsi tek başına bir tek hakikati açıklığa kavuşturduğu halde çeşitli sebeplerden dolayı çeşitli adlarla isimlendirilmişlerdi. Düşünme, tefekkür ve akıl etme kaynağı olduğu için "akıl" diye adlandırılmıştır.

Akıl, kitap ve sünnette özel bir yere sahiptir, hatta akıl konusunda özel bir bab ayrılmıştır. Akıl, rivayetlerde varlıkların en şerefli, sorumluluğun sevap ve cezanın kaynağı olarak tanıtılmıştır. Örneğin:

İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

Allah-u Teala akıllı yarattığı zaman onu konuşturdu ve "gel" diye buyurdu, akıl da itaat etti. Sonra "dön" diye buyurdu; yine akıl itaat etti. Daha sonra da şöyle dedi:

"İzzet ve celalime and olsun! Senden daha iyi ve daha sevgili bir varlık yaratmadım ve seni sadece kendisini sevdiğim kimsede mükemmelleştiririm. Bil ki, benim emir ve nehyim sana yönelmiştir ve sana (bunun karşılığında) sevap ve ceza vereceğim!"[1]

İnsan, akıllı vasıtasıyla düşünür ve gerçekleri idrak eder, iyi ve kötüyü, yararlı ve zararlı şeyleri ayırt eder. Allah'ı ve kendini aklın vasıtasıyla tanır, vazifelerini teşhis eder;

eğer insanın akıllı olmasaydı onunla diğer hayvanlar arasında bir fark kalmazdı; dolayısıyla Allah-u Teala Kur'ân-ı Kerim'de düşünme, tefekkür etme, akıl etme ve araştırma üzerinde önemle durmuş ve insandan aklını kullanmasını istemiştir. Örneğin Allah-u Teala Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

İşte Allah, size ayetlerini böyle açıklar; umulur ki akıl erdirirsiniz.[2]

Başka bir yerde ise şöyle buyuruyor:

Yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı, böylece onların kendisiyle akıl edebilecek kalpleri oluversin?[3]

Diğer bir ayette de buyuruyor ki:

Gerçek şu ki, Allah katında, yerde debelenenlerin (insan dahil bütün canlıların) en kötüsü, (bir türlü) akıl erdirmeyen olan sağırlar ve dilsizlerdir.[4]

Allah-u Teala akıllı, kulağı ve dili olup da gerçekleri tanımak için ondan yararlanmayanları hayvanların safında ve hatta onlardan daha aşağılık tanıtmıştır; çünkü onlar akıllarını kullanmamışlardır. Kur'ân-ı Kerim'in bir başka ayetinde şöyle buyurulmaktadır:

O, akıl erdiremeyenleri pislik içinde bırakır.[5]

İnsanın güzellikleri aklından kaynaklanır. Aklı vasıtasıyla Allah'ı tanır ve ibadet eder, âhirete iman eder ve onun için hazırlanır, peygamberleri kabul edip onlara itaat eder, ahl k  değerleri tanır ve kendini onlarla yetiştirir.

Rezaletleri tanıyıp onlardan ka ınır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde akıl övülmüştür:

İmam Cafer Sadık (a.s) kendisinden (akıl hakkında) soru soran bir kimseye verdiği cevapta:
"Akıl, kendisi vasıtasıyla Allah'a ibadet edildiği ve cennetin kazanıldığı bir şeydir."[6]>
buyurmuştur.

Başka bir yerde İmam Sadık'tan (a.s) şöyle nakledilmiştir:

Her kimin akli varsa dini de vardır ve dini olan kimse ise cennete girecektir.[7]

İmam Musa-i K zım (a.s) Hişam b. Hakem'e şöyle buyurmuştur:

Allah'ın halka iki hücceti vardır; biri z hir  hüccet, diğeri ise b t n  hüccettir, z hir  hüccet peygamberler ve masum İmamlardır. B t n  hüccet ise akıllardır.[8]

İmam Sadık'tan (a.s) şöyle naklediliyor:

Akıl açısından insanların en mükemmeli, ahl k  en güzel olanlarıdır.[9]

Yine İmam Sadık buyuruyor ki:

Akıl müminin kılavuzudur.[10]

İmam Rıza'dan (a.s) şöyle naklediliyor:

İnsanın dostu onun akli, düşmanı ise cehaletidir.[11]

H . Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

İnsanın kibirli olması onun aklının zaafını gösterir.[12]

İmam Musa-i Kâzım (a.s) Hişam b. Hekem'e şöyle buyurmuşlardır:

Malı olmaksızın zengin olmayı, kalbinin kıskançlıktan kurtulmasını ve dininin sağlam kalmasını isteyen kimse yalvarıp yakararak Allah-u Teala'dan aklını kemale ulaştırmasını istemeli;

aklı olan kimse kendisi için yeterli olan miktarla yetinir, bu miktarla yetinen kimse de ihtiyaçsız olur ve yeteri miktarla yetinmeyen kimse ise hiçbir zaman ihtiyaçsız (gani) olmaz.[13]

Ey Hişam! Akıllı kimseler dünyaya ait olan fazla ve gereksiz işleri terk ederler. Hele günahlara hiç yanaşmazlar, oysa dünyayı terk etmek fazilettir, günahları terk etmek ise farzdır.[14]

Ey Hişam! Akıllı bir kimse nefsi yalana meyilli olsa bile yalan söylemez.[15]

Ey Hişam! Mürüvveti olmayanın dini yoktur, akı olmayanın mürüvveti yoktur ve insanların en üstünü ise dünyayı önemsemeyen ve ona değer vermeyen kimsedir. Bilin ki; vücutlarınızın karşılığı sadece cennettir; öyleyse cennetten başka bir şeyle onu değiştirmeyiniz.[16]

Bu hadislerden, aklın değerini ve onun maarif ve ilim edinmedeki, Allah'a tapınmadaki, marifetteki, ahlâkî değerlerden yararlanmadaki, günah ve rezaletlerden kaçınmadaki önemli rolü anlaşılmaktadır.

Burada şu noktayı hemen belirtelim ki bu hedeflere ulaşmak için sırf aklın varlığı yeterli değildir; buna ilave olarak akı kullanmak ve ondan yararlanmak da şarttır.

Akıl vücutta adaletli ve işinin ehli bir hakim gibidir. Ancak onun için emniyetli bir ortam hazırlanıp kadılığı kabul edildiğinde o, kadılığını iyi bir şekilde yapabilir.

O, bilgili, güçlü, tedbirli ve iyiliksever bir hakim gibidir; ancak onun hakimiyetinin güçlendirilip teyit edilmesi de şarttır. O, kendisiyle meşveret edilen, bilgili, güvenilir ve iyiliksever bir kimse gibidir; ancak kendisiyle meşveret edilmesi ve sözlerinin dinlenilmesi gerekir.

Akıl vücutta hakim olur da nefsânî güdü ve eğilimleri kontrol ederse ülkesini (vücudu) en güzel şekilde idare eder. Eğilimlerle diğer güç ve kuvvetler arasında denge kurarak, insanı Allah'a doğru hareket ettirir; acaba hayvanî eğilim ve istekler, o kadar kolay bir şekilde aklın

hakimiyetini kabul edip onun emirleri karşısında teslim olurlar mı?!

Nefsanî eğilimler, akli saf dışı etmek için ellerinden geldiği kadar bozgunculuk yapıp fitne çıkarırlar. Bunun tek kurtuluş yolu akli güçlendirmektir.

Zira akıl ne kadar güçlü ve etkili olursa iç düşmanları daha iyi tanır ve onları dizginlemekte daha güçlü olur. Kendi aklımızı güçlendirip sağlamlaştırmak için, çaba harcamak ise bize düşer.

2-Bir İşe Girişmeden Önce Etraflıca Düşünmek

Akli güçlendirmek için bir işi yapmadan önce onun hakkında etraflıca düşünmek, dünyevî ve uhrevî sonuç ve etkilerini iyice inceleyerek karar almalıyız.

Aşama aşama, düşünmeye ve ilerisini görmeye alışmak için bir işin sonunu düşünmeden hiçbir zaman o işi yapmaya karar vermemeliyiz. İslâm bizi tefekkür etmeye ve ilerisini görmeye davet etmektedir. Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

Tefekkür vesilesiyle kalbinizi bilinçlendirin.[17]

Başka bir yerde ise şöyle buyuruyor:

Tefekkür, insanı iyi işlere ve onlarla amel etmeye davet eder.[18]

Yine şöyle naklediliyor:

Bir işe girişmeden önce o işin sonucunu düşünmek, seni pişman olmaktan sakındırır.[19]

Bir kişi Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna giderek: "Ya Resulullah! bana bir tavsiyede bulun." deyince, Resulullah (s.a.a): "Benim tavsiyeme uyacak mısın?" buyurdu.

O adam: "Evet ya Resulullah!" cevabını verdi. Resulullah (s.a.a) bu sorunun cevabını alınca şöyle buyurdu:

Ben, bir işe girişmek istediğin zaman ilk önce onun sonucunu düşünmeni, eğer iyiye yapmanı ve eğer kötüye onu yapmaktan kaçınmanı tavsiye ediyorum (sana).[20]

Yine Resulullah'tan (s.a.a) şöyle naklediliyor:

İşlerinde acele etmek insanları helak etti. Eğer insanlar işlerini düşünerek yapsaydı hiç kimse helak olmazdı.[21]

Başka bir yerde ise şöyle buyurmaktadır:

Sabırlı olup ilerisini düşünmek Allah'tandır; acele etmek ise şeytandandır.[22]

Masum İmamlar'dan (a.s) gelen bir hadiste şöyle naklediliyor:

Tefekkür, senin iyi ve kötü yönlerini gösteren bir ayna gibidir.[23]

Hayvanlar, eylemlerinde içgüdülerine ve nefsânî isteklerine bağlı olduklarından, düşünerek hareket etmezler; ancak insan, akıllı olduğu için işlerinde düşünmeli ve ilerisini görmelidir.

İnsan da aynı güdülere ve hayvanî eğilimlere sahiptir, dolayısıyla hayvanî bir istekle karşılaşır karşılaşmaz hemen tahrik olup ona kapılır ve akıl harekete geçerek önlemini almasını diye o güdüler insanın düşünmesine izin vermez.

Bu bakımdan eğer biz bir işe girişmeden önce kendimizi iyice düşünmeye alıştırsak, aklın yolunu açmış, harekete geçmesi için ona fırsat vermiş oluruz ve akıl fiiliyata geçer, çalıştırılırsa bizim gerçek faydalarımızı ve zararlarımızı idrak eder, hayvanî istek ve eğilimler arasında denge kurar ve bizi insanî tekamülün doğru yoluna hidayet eder.

Akıl güçlenir de beden ülkesinde hâkimiyet kurarsa insanîliğin iç düşmanlarını ve kendi içindeki nefsânî hastalıkları tanıyarak onları tedavi ve bertaraf edebilir. Dolayısıyla Kur'ân'da ve hadislerde tefekkür etme, düşünme, inceleme ve araştırma hakkında birçok tavsiyelerde bulunulmuş ve bu konu önemle vurgulanmıştır. Zira insanın insanîliğinin bağlı olduğu akıl bu vesileyle güçlenir, hayvanî eğilimler bu yolla terbiye olur.

3- Nefse Karşı Kötümser Olmak

İnsan kendi bâtınına iyi bir şekilde bakacak olur da nefsânî özelliklerini insaflı bir şekilde incelerse kendisinin nefsânî kusur ve hastalıklarının farkına varabilir; zira insan kendi nefsinin herkesten daha iyi tanır. Allah-u Teala Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

Hayır; insan, kendi nefesine karşı basiretlidir; (yaptıklarım içinde tecrübe edip kendi kendini gözleyen en iyi şahittir) kendi mazeretlerini ortaya atsa bile.[24]

Ancak bizim asıl problemimiz, hakemlik sırasında tarafsız olmayıp genellikle kendi nefsimize karşı iyimser olmamızdır. Kendimizi, özelliklerimizi, fiillerimizi ve sözlerimizi iyi ve kusursuz bilmekteyiz. Nefs-i emmare, şeytanî işleri bizim için öyle süslemiştir ki, hatta kötü işleri bile iyi görmekteyiz. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Kötü olarak yapıp-ettikleri kendisine çekici-süslü kılınıp da onu süslü gören mi (Allah katında kabul görecektir)? Artık şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete eriştirir.[25]

Bu yüzden kusurlarımızı ıslah edemiyoruz. Bunun tek çaresi, kendi nefsimize karşı devamlı kötümser olmak, kötülüğümüzün ve nefsânî hastalıklarımızın oldukça çok olduğuna ihtimal vermek, hatta buna inanmak ve bu bakış açısıyla kendi nefsimizi incelemektir.

Emir'ü-l Müminin Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

Mümin, kendi nefesine karşı suizanda bulunur. Daima onda kusur arar ve ondan iyi işleri ister.[26]

Diğer bir yerde ise takvalı insanları şöyle tanıtmıştır:

Onlar kendilerini itham altında tutar, nefislerine karşı suizanda bulunurlar; amellerinden korkarlar. Onlardan birini, birisi üstün görür, temiz sayarsa söylenen sözden korkar da der ki: Ben kendimi, başkalarından daha iyi bilirim, Rabbimse beni benden daha iyi bilir.[27]

İnsana kendinin nefsinin kusur ve hastalıklarını bulup ıslah etmesine müsaade etmeyen büyük engellerden biri, onun kendi nefesine karşı iyimser oluşudur.

Eğer bu engeli giderecek olur da kendi nefsimizi insaflı bir şekilde kusurlu oluşuna ihtimal vererek inceleyecek olursak onun hastalıklarını tanıyarak onu ıslah edebiliriz.

4- Ruh Tabibine Müracaat Etmek

İnsan, kendi kusurlarını tanımak için, kendi nefsini ıslah etmiş olan ihlaslı ve ilim sahibi bir ahlâk âlimine müracaat ederek kendi nefsindeki özellikleri ona açıklayıp ondan, nefsinin kusurlarını ve çirkin özelliklerini kendisine hatırlatmasını isteyebilir.

Amel ehli ve ahlâkî değerlerin aynası olan Müslüman bir psikolog, ahlâk hocası veya ruh doktoru, nefsi ıslah etme, Allah'a doğru seyr ve sülûk etme doğrultusunda çok değerli ve etkili bir rol oynayabilir.

Dolayısıyla böyle bir kişiyi bulabilen kimse, bu büyük nimet için Allah'a şükretmelidir. Ne yazık ki, böyle kişiler çok az bulunur. Dikkat edilmesi gereken diğer bir önemli nokta da nefsi hastalıkları teşhis etmenin çok zor olduğudur.

Bu bakımdan, hastalığını teşhis edebilmesi için nefsânî özelliklerini bütün açıklığıyla doktora açıklaması hastaya farzdır. Hasta bu konuda doktora yardımcı olmaz da gerçekleri açıklamaktan sakınırsa iyi bir sonuca varamaz.

5- Bilgili ve İyiliksever Bir Arkadaşa Müracaat Etmek

İyi, bilgili ve hayır sever arkadaş, nefsi ıslah etme ve çirkin sıfatları tanıma noktasında insana yardım edebilecek Allah'ın büyük nimetlerinden biridir. Ancak onun bilgili olması, iyi ve kötü sıfatları tanınması şarttır.

Ayrıca iyiliksever ve güvenilir de olmalıdır. Zira eğer iyi ve kötü sıfatları tanımazsa bu konuda insana yardımcı olamaz, hatta tam aksine iyiyi kötü ve kötüyü de iyi gösterebilir.

Eğer güvenilir ve iyiliksever olmazsa kendi aklınca arkadaşlığını korumak ve arkadaşını üzmemek için onun kusurunu kendisinden gizleyebilir, hatta onun hoşlanması için kötü yönlerini iyi göstererek onu övüp, yüceltebilir.

İnsan böyle bir arkadaş bulabilirse onda gördüğü her türlü kusur ve noksanlığı kendisine hatırlatmasını ister ve uyarılarından dolayı ona teşekkür eder, kendi nefsinin ıslah etmek için onlardan yararlanır. Uyarılardan dolayı teşekkür edip onlardan istifade ederek, kusurlarını söylemesinden dolayı ona kızmak bir yana dursun hatta buna sevindiğini bile dile getirir.

Kendisinden görüşünü açıklaması istenen böyle bir arkadaş, ihlasını ve sadakatini derecesini bilfiil ispatlamalıdır. İnsaflı bir şekilde, sevgi ve düşmanlıktan uzak olarak arkadaşının özelliklerini dikkatle incelemeli, ondan gördüğü şeyi arkadaşça ve hayrını ister bir dille ona açıklamalıdır.

Hatta mümkün olduğu kadar gizli bir yerde söylemeli ve başkalarının yanında onun kusurunu açıklamaktan ciddi bir şekilde kaçınmalıdır.

Hedefi gerçeği söylemek olmalı ve onu büyütmekten sakınmalıdır; zira mümin, mümin kardeşine karşı insanın güzellik ve çirkinliklerini büyütüp küçültmeden gösteren bir ayna gibidir.

Elbette şefkatli ve kusurlarını ıslah etmek maksadıyla insanı uyaran böyle arkadaşlar da azdır; ancak böyle bir arkadaş bulan kimse büyük bir saadete nail olmuş demektir. Bunun kadrini bilmelidir, uyarılarına sevinmeli, teşekkürlerini bildirmelidir.

İslah maksadıyla kusurları konusunda insanı uyaran böyle bir arkadaşın en iyi ve en yararlı arkadaşlardan olduğuna dikkat etmeli, onun uyarılarından ve iyilikseverliğinden rahatsız olup kendini savunmaya ve ondan intikam almaya kalkışmamalıdır.

Eğer birileri elbisenizde birkaç tane zehirli akrep olduğunu söylerse siz onun bu uyarısından rahatsız olup intikam almaya mı kalkışırsınız; yoksa sevinir ve ona teşekkür mü edersiniz?

Çirkin sıfatlar da akrep gibi ve hatta akrepten daha kötüdürler. İnsanın ruhunu zehirler ve onun içinde sürekli olarak yer edinirler. Onları defetmek için bize yardım eden kimse, bize karşı en büyük hizmeti yapmış demektir.

İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: Kardeşlerimin en üstünü, kusurumu bana hatırlatandır.[28]

İnsan genellikle kendi kusurundan gâfildir; ancak başkalarının kusurunu görür, onların çirkinliğini iyi idrak eder; tıpkı: "Başkalarının gözündeki saman çöpünü görür, onu dağ gösterir, ancak kendi gözündeki dağı görmez." Sözünde olduğu gibi.

Bundan dolayı nefsânî kusurları tanımanın yollarından biri de başkalarının kusuruyla karşılaşmaktır. İnsan başka birinde bir kusur görünce onun üstünde durup eleştirmeye kalkışmaksızın,

kendinde bu kusuru aramalı ve bu maksatla kendi nefsini incelemeli, aynı kusuru kendi nefsinde de bulursa onu ıslah etmeye çalışmalıdır. Bu durumda başkalarının kusurunu görmekten ibret alıp kendi nefsini ıslah etmek için çaba harcar.

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuşlardır:Mutlu ve saadetli kimse başkalarından ibret alandır.[29]

7- Eleştiriden Ders Almak

Birbirleriyle arkadaş olan kimseler genellikle insanın kusurunu kendisine söylemekten sakınırlar, düşmanlar ise tam aksine çoğunlukla eleştirirler. Elbette düşmanların eleştirileri takvaya ve ihlase dayalı değildir; bilakis kin,

çekemezlik ve intikam hırsı gibi şeyler onları tenkit etmeye zorlamaktadır. Ancak insan onların tenkitlerinden kendi lehine yararlanabilir.

İnsan düşmanların tenkitleri karşısında iki çeşit tavır alabilir:

Birincisi, savunmaya geçmek. Bu eleştiri, düşmandandır ve düşmanın maksadı hayır değildir bahanesiyle mümkün olan her vesileden yararlanarak onları susturmak. Böyle birisi kendi kusurunu ıslah etmekten ziyade, çoğunlukla başkalarında var olan yanlışlıkları da yapar.

İkincisi, düşmanların tenkitlerini iyice dinleyerek hakikati öğrenmek için kendi nefsine müracaat edip inşafı bir şekilde onu incelemektir. Düşmanın eleştirilerinin yerinde olduğunu, nefsinin kusurlu olduğunu görürse derhal kendini ıslah etmeye çalışır.

Hatta uygun görürse kusurunu söyleyerek nefsini ıslah etmesine sebep olan böyle bir düşmana

teşekkür bile edebilir.

Bu açıdan bir düşman, insanın kusurlarını örtüp, onu methedip, ona dalkavukluk yaparak kendisinin cahil kalmasına sebep olan muhafazakâr arkadaşlardan kesinlikle daha iyi ve faydalıdır.

Ancak kendi nefsine müracaat ederek onu incelediğinde adı geçen kusurların kendisinde olmadığını görürse Allah'a şükretmeli ve ilerde de böyle çirkin sıfatlara bulaşmamak için kendi nefsini gözetmelidir.

Bu durumda düşmanların tenkitlerinden kendi lehine yararlanmış olur. Elbette böyle bir davranış, insanın makul ve meşru yollarla hain düşmanların hile ve desiselerini defetmesine engel olmayacaktır.

8- Kalbin Hasta Oluşunu Gösteren Belirtiler

Hastalığı tanımanın en iyi yollarından biri onun bir takım belirtilerinin olmasıdır. Vücudun organlarının hastalığını, ya acı hissettiğimizden ya da belli bir organın vücut sisteminde üzerine aldığı bir işi yapamamasından dolayı tanıyabiliriz.

Organların her birinin bedenin idaresinde özel bir vazifesi vardır, beden sağlıklı olduğu zaman vazifesini iyi bir şekilde yapar; ancak vücudun organlarından biri vazifesini yapamazsa bu onun hasta olduğunu gösterir.

Örneğin göz sağlıklı olduğu zaman özel bir takım şartlar altında eşyaları görür. Ancak bütün şartlar olduğu halde, eşyaları hiç göremez veya iyi göremezse onun hasta olduğu anlaşılır.

Kulak, dil, el, ayak, kalp, böbrek ve ciğer gibi vücudun diğer organlarının her birinin beden sağlığında özel bir vazife görür; ancak bunlardan biri vazifesini yerine getirmediği takdirde onun hasta olduğu anlaşılır.

İnsanın kalbi ve nefsi de böyledir. Özel yaratılışı gereğince yapması gereken birtakım işler vardır. Kalp, melekût âleminde gelmiş olup ilim, merhamet, kudret, bağış, adalet, muhabbet,

marifet, nuraniyet ve diğ er ahl  k   değer ve faziletlerle ilişkilidir.

Fıtratı gereği Allah'ı ister. Allah'a iman etmek, onu anmak, sevmek ve ona ilgi duymak, ibadet edip tapınmak, ona dua etmek ve katına yönelerek yalvarıp yakarmak, nefsin ve kalbin sağlıklı olduğunu gösteren belirtilerdir.

Yine ilme ve bilgiye, Allah'ın rızası için O'nun mahlukatına, ihsana ve hizmet etmeye ve fedakarlık, cömertlik, adalet vb diğ er ahl  k   değerlere alaka duymak, nefsin sağlıklı olduğunu gösteren nişanelerden sayılır.

İnsan buna benzer özellikleri kendinde bulursa sağlıklı bir nefse sahip olduğunu anlayabilir; ancak Allah'tan gâfil olduğunu, ibadetten, duadan ve m  nacattan zevk almayıp bunlardan kaçtığını,

Allah'ı sevmediğini, makama, mevkie, servete, mala-mülke, kadına ve evladına aşırı derecede ilgi duyduğunu, şehveti ve hayvan   zevkleri Allah'ın rızasını kazanmaya tercih ettiğini, hayatta şahs   menfaatlerini temin etmekten başka bir hedefi olmadığını;

cömertlikten, fedak  rlıktan, ihsandan ve Allah'ın mahlukatına hizmet etmekten zevk almadığını, insanların ıstırap ve rahatsızlığından huzursuz olmadığını hissederse böyle bir kişi, nefsinin gerçekten hasta olduğunu bilmelidir ve eğer kendi saadetini istiyorsa derhal nefsini tedavi etmeye girişmelidir.

Tedavi Kararı

Nefsânî hastalıklarımızı tanıyıp hasta olduğumuzu kesin olarak bildikten sonra derhal tedaviye başlamalıyız; bu merhalede en önemli konu karar alma ve iradedir.

Eğer gerçekten kendimizi kötülüklerden ve çirkin ahlâktan arındırmak ister ve ciddi bir karar alırsak, muvaffak olabiliriz. Meseleyi küçük görür de ciddi bir karar almazsak esenliğe kavuşmamız imkansız olur.

İşte bu merhalede şeytan ve nefs-i emmare işe koyulur ve bizi aldığımız karardan vazge  irtmek

için her türlü hileye başvurur. Ancak uyanık olup onun hilelerine aldanmamalıyız.

Kendi çirkin sıfatlarımızı şöyle tevil edebiliriz: "Sen bu insanlarla birlikte, bir arada yaşamak istiyorsun, başkalarında da bu sıfatlar vardır, falancaya filancaya baksana, onlar bu sıfatlardan daha büyüğünü taşımaktadırlar, onların daha kötü özellikleri var. Sen tek başına iyi olabilir misin ki? Rezil olmak istemiyorsan bu insanlara uy ..."

Ancak nefsin bu çirkin hilesi karşısında sıkı bir şekilde durmalı ve şöyle demeliyiz: "Başkalarının da bu hastalığa duçar olduğunu varsayalım; ancak bunun benimle ne ilgisi var? Başkalarının bu hastalığa bulaşması benim nefsî kusuruma özür teşkil etmez;

her durumda bu kusur ve hastalık bende de vardır ve eğer bu kusurla ölecek olursam ebedî bir hüsrana tutsak olurum. Dolayısıyla kendi nefsimi tedavi ve ıslah etmek için çaba harcamak zorundayım!"

Bazen de şeytan, vakit geçirme ve erteleme hilesiyle ortaya çıkarak bizi irademizden vazgeçirebilir. "Gerçi bu kusur sende var ve bunu ıslah etmen gerekir, ama ne acelesi var? Bırak falan iş bitiversin de sonra rahatça nefsini ıslah etmeye başla. Şimdi gençsin ve senin eğlenme zamanındır, yaşlanınca tövbe eder ve nefsini ıslah edersin" diyerek insanı aldatabilir.

Bunun da bir çeşit şeytanî hilelerden olduğuna dikkat etmeliyiz. O tarihe kadar ölmeyeceğimiz ne malum? O tarih gelmeden önce ölüm vakti gelip çatabilir ve bu nefsanî hastalıkla dünyadan göçebiliriz. O durumda halimiz ne olur?

Ayrıca o tarihe kadar yaşayabilsem bile, o zaman nefs-i emmare ve şeytan hile yaparak beni aldatmaktan vazgeçerek, nefsimi ıslah etmem için beni rahat bırakır mı sanki?! O zaman da başka türlü hilelerle beni kararımdan vazgeçirir. O halde şimdiden işe koyularak bana kötülükleri emreden isyankâr nefsimi dizginlesem daha iyi olmaz mı?

Bazen nefs-i emmare bize: "Sen günah işlemeye ve falan sığata alıştın. Bu alışkanlığını terk etmen imkansızdır. Sen heves ve isteklerinin esirisin, kendini esirlikten nasıl kurtarabilirsin?

Senin nefsin günah ve hatalar vasıtasıyla kararmıştır ve artık bundan dönüş yolun da yoktur." diyebilir.

Bunun da bir çeşit hile olduğunu bilmeliyiz. Nefs-i emmareye şöyle cevap vermeliyiz:

"Alışkanlığı bırakmak imkansız değildir; bilakis alışkanlıkları bırakmak mümkündür.

Elbette zordur ama de ne olursa olsun işe koyulmalı ve kendi nefsimi tezkiye etmeye çalışmalıyım. Günahı ve çirkin sıfatları terk etmek imkansız olsaydı Resulullah (s.a.a) ve masum İmamlar (a.s) bu kadar ahlâkî tavsiyelerde bulunmazlardı.

Tövbe edip Allah'a yönelmenin yolu hiçbir zaman kapalı olmayıp daima açıktır. Dolayısıyla kesin karar alıp nefsimi tezkiye etmeye gayret göstermeliyim."

Nefs-i emmare çirkin sıfatları ve nefsanî hastalıkları gözümüzde küçük göstererek şöyle söyleyebilir: "Sen farzlara bağlı olup, falan ve filan sünnetleri yerine getirdiğine göre Allah seni affeder, yerin cennettir. Çirkin sıfatlarına gelince onlar pek önemli değil; sünnetleri yerine getiriyorsun ya, işte bu onları telafi eder ve sen Allah'ın affına layık olursun."

Burada bu gibi tevillerin de nefs-i emmarenin ve şeytanın hilelerinden olduğuna dikkat etmeliyiz. Nefs-i emmarenin önünü şöyle almalıyız: "İyi amel, takvalı kimselerden kabul edilir. Takva ise, nefsi ıslah etmeden elde edilemez.

Eğer nefsimiz çirkinliklerden uzaklaşmazsa iyi ve güzel şeyleri kendinde barındıramaz. Şeytan, nefisten dışarı çıkmazsa melek içeri girmez. Nefis, günaha ve ahlâkî rezaletlere bulaşmış ve kararmış olursa âhiret yurdunda nuru ve aydınlığı olmaz.

Daha önce özet olarak değindiğimiz nefsanî hastalıkların her zaman tehlikeli sonuçlarına iyice dikkat etmeliyiz. Ayrıca ahlâk ve hadis kitaplarına müracaat ederek nefsanî hastalıkların her birinin kötü etkilerine ve onların uhrevî sonuçlarına dikkat etmeliyiz.

Bu vasıtaıyla nefs-i emmareye ve şeytanın hilelerine karşı mücadele vermeli ve nefsimizi ıslah etmek için kesin bir karar almalıyız. İrade merhalesinden geçecek olursak amel merhalesine yaklaşıyoruz.

Nefse Galip Gelme ve Onu Kontrol Etme

İnsanın bütün hareketlerinin, sözlerinin, iyiliklerinin ve kötülüklerinin kaynağı nefistir. Eğer nefis ıslah olursa, insanın dünya ve âhireti sigorta edilmiş olur, ama nefis fesada yönelirse kötülüklerin kaynağı oluverir ve onun peşini dünyevî ve uhrevî helak izler.

Eğer insaniyet yolunda hareket edecek olursa, Allah'ın yakın meleklerinden bile daha yukarı makamlara çıkabilir ve eğer insaniyetin değerli cevherini görmezlikten gelir de hayvanîlik doğrultusunda hareket edecek olursa hayvanlardan daha aşağılık olup, alçak şeytanlık makamına düşer. Bu iki yoldan her birinde hareket etmenin vesileleri insanın içinde saklanmıştır;

hem akla sahip olup fitrî olarak insanî fazilet ve değerleri istemektedir, hem de hayvan boyutuyla hayvanî eğilim ve içgüdülere sahiptir. Ancak, hayvanî eğilim ve içgüdüler tek başına zararlı şeyler olmayıp hiçbir zaman insanı sapıklığa düşürmezler;

tersine onların varlığı insan hayatı için gereklidir ve doğru istifade edildiği takdirde insanın tekamülü ve Allah'a doğru seyr ve sülûk etmesi doğrultusunda görev alabilirler.

Ancak asıl sorun, hayvanî eğilim ve isteklerin belli bir sınırdan durmaması ve diğerlerini gözetmemesidir. Bu güdü kontrolden çıkınca ne insanî eğilimlere önem verir, ne de diğer güdülerini gözetir. Artık tatmin olmaktan başka bir hedefi yoktur.

Cinsel içgüdü tamamen tatmin olmayı, hedefine ulaşmayı ister ve bundan başka bir hedefi yoktur. Yiyecek ve içecekten zevk alma, makam, mevki, şöhret düşkünlüğü, mal, servet, ev ve yaşam güzelliklerine alaka gösterme gibi diğer hayvanî güdüler ve yine öfke, gazap,

intikam hırsı ve bundan kaynaklanan bütün sıfatlar, belli bir sınırdan durmaz; bilakis bunlardan her biri mükemmel bir şekilde tatmin olmak ister.

Dolayısıyla, bunlardan biri diğerine galip gelip nefsi kendine tutsak edinceye kadar, insan nefsi devamlı kavga ve münakaşaların meydana gelir, hiçbir zaman sükun bulmaz.

Bu aşamada akıl önemli bir güce ve konuma sahiptir. O, şeriatın yol göstericiliğinden yararlanarak nefsanî eğilimlerini, içgüdülerini ve temayüllerini kontrol edip onların arasında

denge kurarak ifrat ve tefritin önünü alabilir.

Yine hakimiyet makamını ele geçirip içgüdülerin istekleri arasında denge kurarak, nefis ülkesini kargaşa ve huzursuzluktan kurtarıp Allah'a doğru hidayet edebilir.

Ancak aklın hakimiyet kurması da kolay bir iş değildir; zira çok güçlü ve hileci bir düşmanla karşı karşıyadır. Nefs-i emmare adındaki bu gaddar düşmanın onu savunan pek çok yardımcıları vardır.

Allah-u Teala Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: Gerçekten nefis Rabbimin kendisini esirgediği dışında var gücüyle kötülüğü emredendir.[30]

Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyuruyor:Senin en büyük düşmanın, iki tarafının arasında yer alan nefsidir.[31]

Hz. Ali'den (a.s) şöyle naklediliyor:

Akıl ile şehvet birbirleriyle zıt iki şeydir. İlim, akli savunur, heva ve heves ise şehveti teyit eder. Nefis ise bu iki gücün münakaşa ve savaş meydanıdır. Bunlardan biri diğerine galip gelirse o, nefsi sultanı altına alıverir.[32]

Yine Emir'ü-l Müminin Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Şer ve kötülük bütün nefislerden saklıdır. Nefsin sahibi ona galip gelirse, öylece saklı kalır ve eğer mağlup olursa o kötülük açığa çıkar.[33]

Akıl iyi bir hakimdir, ancak yardımlaşmaya ve dayanışmaya muhtaçtır. Bu kavgada aklın tarafını tutarak nefsanî isteklerimize, şehvet ve heveslerimize karşı koyup beden ülkesinin idaresini akla teslim edecek olursak çok büyük bir zafere ulaşmış oluruz.

Bu ise din önderlerinin, şeriat, tarikat ve hakikat rehberlerinin bizlerden istedikleri ve üzerinde oldukça fazla durdukları bir konudur. Örneğin.

Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:Şehvetlerin kalbinize galip gelmemesine dikkat edin. Zira ilk önce

sizi kendine köle eder ve nihayetle de helake sürükler.[34]

Diğer bir yerde Hz. Ali'den (a.s) şöyle naklediliyor:

Her kim nefsinin istek ve şehvetlerini kendi mülkiyetine (emri altına) geçirmezse aklına da sahip olamaz.[35]

Yine Hz. Ali'den (a.s) naklediliyor ki:

Nefsanî heveslerin insana galip gelmesi en büyük felakettir ve onlara galip gelip onları tutsak etmek ise en güzel malikiyettir.[36]

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Her kim, gönlü bir şeyi dilediğinde, korktuğunda, bir şeyi arzuladığında, hoşlandığında ve gazap ettiğinde kendi nefsini kontrol ederse Allah-u Teala onun bedenini cehennem ateşine haram kılar.[37]

Hz. Ali'den (a.s) şöyle naklediliyor:

Günahları terk etmek üzere nefsinize hakim olun ve onu yenin (kontrol edin) ki onu kendi emrinize almanız kolay olsun.[38]

Bu bakımdan, nefse hakim olmak, nefsanî istek ve hevesleri kontrol etmek, nefsi tasfiye ve tezkiye etmek için zarurî ve hayatî bir şey sayılmaktadır. Nefsi tezkiye etmek bunun dışında imkansızdır.

İnsanın nefsi serkeş ve inatçı bir at gibidir; eğer onu terbiye ederek ehilleştirir ve dizginlerini ellerinize alıp sırtına binecek olursanız, ondan yararlanabilirsiniz ve eğer ehilleşmez de kendi istediği tarafa giderse sizi uçurumlara düşürür.

Ancak serkeş nefsi ehilleştirmek çok zor bir iştir. O ilk önce sizin karşınızda mücadele verecektir; ancak siz de ona layıkıyla mukavemet edecek olursanız, başarılı olabilirsiniz.

Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

Eğer nefsin senin karşında zorluk çıkarır da teslim olmazsa sen de, karşında zelil ve uysal olması için ona zorluk çıkar (sıkı tut) ve onu itaate zorlamak için hileye başvur.[39]

Ayrıca şöyle buyurmaktadır:

Nefsani şehvet ve istekler, öldürücü hastalıklardır. En iyi ilacı ise, onların karşısında sabırlı olmak ve mukavemet etmektir.[40]

Dipnotlar

[1]- Kâfî, c.1, s.10.

[2]- Bakara , 242.

[3]- Hac/46.

[4]- Enfal/22.

[5]- Yunus/100.

[6]- Kâfî, c.1, s.11.

[7]- Kâfî, c.1, s.11.

[8]- Kâfî, c.1, s.16.

[9]- Kâfî, c.1, s.23.

[10]- Kâfî, c.1, s.25.

[11]- Kâfi, c.1, s.11.

[12]- Kâfi, c.1, s.27.

[13]- Kâfi, c.1, s.18.

[14]- Kâfi, c.1, s.17.

[15]- Kâfi, c.1, s.19.

[16]- Kâfi, c.1, s.19.

[17]- Kâfi, c.1, s.54.

[18]- Kâfi, c.1, s.55.

[19]- Bihar'ul-Envar, c.71, s.338.

[20]- Bihar'ul-Envar, c.71, s.339.

[21]- Bihar'ul-Envar, c.71, s.340.

[22]- Bihar'ul-Envar, s.71, s.340.

[23]- Bihar'ul-Envar, c.71, s.325.

[24]- Kiyâmet/14-15.

[25]- Fatır/8.

[26]- Nehc'ül-Belâğâ, Hutbe: 176.

[27]- Nehc'ül-Belâğâ, Hutbe: 193.

[28]- Tuhef'u-l Ukul, s.385.

[29]- Bihar'ul-Envar, c.71, s.324.

[30]- Yusuf/53.

[31]- Bihar'ul-Envar, c.70, s.64.

[32]- Gurer'ul-Hikem, c.1, s.96.

[33]- Gurer'ul-Hikem, c.1, s.105.

[34]- Gurer'ul-Hikem, s.16.

[35]- Gurer'ul-Hikem, c.2, s.702.

[36]- Gurer'ul-Hikem, c.2, s.507.

[37]- Vesail'u-ş Şia, c.6, s.123.

[38]- Gurer'ul-Hikem, c.2, s.508.

[39]- Gurer'ul-Hikem, c.1, s.319.

. [40]- Gurer'ul-Hikem, c.1, s.72